

8. Вирок Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 29.04.2024 у справі № 650/1870/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118734665> (дата звернення: 12.04.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-107>

ПОРУШЕННЯ ПРАВА ОСОБИ НА ЗАХИСТ: ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ

Перелигіна Раїса Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та процесу,

Київський університет права Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Собчук Антон Юрійович

аспірант,

Інститут держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Право на захист у національному праві та міжнародних правових стандартах визначено як дворівневе правове явище. Перший, загальний або концептуальний, рівень права на захист ґрунтується на правових нормах про діяльність держави як правової держави, у якій людина визнається найвищою соціальною цінністю (статті 1, 3 Конституції України), а одним із завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження (ч. 1 ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України). Другий, спеціальний або процесуальний рівень охоплює нормативно-правову регламентацію прав, які передбачені кримінальним процесуальним законом для безпосереднього обстоювання визначеної процесуальної позиції особи.

Кримінально процесуальне розуміння порушення права на захист, зміст якого встановлюється на підставі положень як нормативно-правового акту – Кримінального процесуального кодексу України, так і рішень національних судів та Європейського суду з прав людини як міжнародної судової установи, є ширшим за кримінально-правове

розуміння порушення права на захист, ознаки якого визначені у ст. 374 Кримінального кодексу України.

Чинниками соціальної обумовленості криміналізації порушення права на захист: суспільна небезпечність, типовість та поширеність антисуспільної поведінки; динаміка суспільно небезпечних діянь, необхідність впливу на суб'єктів цих діянь кримінально-правовими заходами; можливості системи кримінальної юстиції в протидії даній формі антисуспільної поведінки, співрозмірність позитивних та негативних наслідків криміналізації, а також інші обставини політико-правового життя держави, які вплинули на встановлення кримінальної відповідальності за зазначене діяння. До таких чинників відносимо набрання чинності Конституцією України та ратифікацію Україною Конвенції про захист прав людини, внаслідок чого Україна визнала юрисдикцію ЄСПЛ.

Традиційно покарання, визначені санкцією кримінально-правової норми, закріпленої у ст.374 КК України, порівнюють з покараннями, встановленими санкціями норм, викладених у статтях 364, 365, 367, 371, 372 КК України, оскільки, як зазначає А. В. Закревський, «між ними є спільні риси як щодо суб'єкта вчинення злочину, так і щодо самих протиправних дій» [1, с. 60]. На нашу думку, з цим можна погодитись лише частково. Зокрема, зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України), перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України), службова недбалість є кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності, суспільна небезпечність яких є вищою, ніж порушення права на захист за відсутності ознак кваліфікованого складу, яке передусім є порушенням кримінального процесуального закону, а також, на відміну від кримінальних правопорушень, передбачених статтями 371, 372 КК України, ті діяння не посягають на правосуддя. Натомість завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК України) та притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК України), які є кримінальними правопорушеннями, об'єктом посягання яких є правосуддя. Також до цієї групи можна додати примушування давати показання (ст. 373 КК України). Разом з тим усі зазначені діяння відносяться до кримінальних правопорушень, які посягають на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового розслідування, прокуратури та суду, мають різний ступінь суспільної небезпечності, різну побудову статей, а отже, і різні покарання. На відміну від порушення права на захист, завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності та примушування

давати показання, крім правосуддя посягають на свободу людини та її вільне волевиявлення, а тому, незважаючи на такі їх вчинення також базується на порушенні норм кримінального процесуального закону, вони не можуть характеризуватись як кримінальні процесуальні, а не кримінальні правопорушення.

Враховуючи це, вважаємо за необхідне погодитись з В. В. Сміхом, що у порушення права на захист немає в Особливій частини КК України кримінального правопорушення з суміжним складом [2, с. 56]. Разом з тим, на нашу думку, порушення права на захист є спорідненим з іншим кримінальним правопорушенням – втручанням в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України). Разом з тим порушення права на захист без обставин кваліфікованого складу, карається значно більшою сумою штрафу (від однієї тисячі до чотирьох тисяч НМДГ), ніж втручання в діяльність захисника чи представника особи: дії, передбачені ч. 1 ст. 397 КК України, караються штрафом від ста до двохсот НМДГ, а ті ж дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища (ч. 2 ст. 397 КК України), – штрафом від трьохсот до п'ятисот НМДГ. Також і у ч. 1 ст. 397 КК України, і у ч. 1 ст. 374 КК України зазначено ще один вид покарання – арешт строком до шести місяців. На нашу думку, різниця у розмірах штрафу та один вид та розмір покарання у виді арешту свідчать про явну неспівмірність покарань за ті діяння, які є спорідненими за об'єктом посягання, але різними за правовою природою.

На підставі викладеного вважаємо, що безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 374 КК України є право на захист – правове благо, спрямоване на забезпечення повноти досудового розслідування і справедливого судового розгляду кримінальних проваджень, що полягають всебічному та об'єктивному досудовому розслідуванні та судовому розгляді, які здійснюються неупередженими, визначеними законом суб'єктами в межах належної правової процедури. Встановлено, що перелік потерпілих від кримінального порушення, передбаченого ст. 374 КК України, необґрунтовано не охоплює осіб, стосовно яких передбачено застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, та осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру або вирішується питання про їх застосування. З метою усунення цього недоліку запропоновано доповнити ст. 374 КК України вказівкою на відповідних потерпілих. Варто зазначити, що порушення права на захист вчиняється лише у зв'язку зі здійсненням процесуальних повноважень, які випливають з професійної діяльності суб'єкта, а тому додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або

займатися певною діяльністю при вчиненні цього діяння має призначатись обов'язково у тих випадках, коли таке покарання не призначається як основне.

Література:

1. Закревський А. В. Особливості покарання за порушення права особи на захист. Юридична наука. 2015. № 12. С. 55-63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_12_8.

2. Сміх В. В. Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 2011. 231 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-501-6-108>

ОСОБЛИВОСТІ ФІКСУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Попович Мирослав Вікторович

*доктор філософії (PhD) асистент кафедри кримінального права
юридичного факультету,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Фіксування правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби є важливим аспектом забезпечення дисципліни та правопорядку у військових формуваннях.

Після подій 2013 року, незаконної анексії Криму та частини територій на сході України, українське суспільство розпочало боротьбу за своє існування. Саме тому, на думку голови Верховного Суду Станіслава Кравченка: «на початку повномасштабного вторгнення велика кількість громадян нашої країни була добре підготовлена та мотивована дати відсіч ворогу. Зухвалість і жорстокість військових РФ викликали лють до окупантів – черги за зброєю і до ТЦК були по півкілометра». Голова Верховного Суду також зазначає, що в цей непростий час він працював над організацією роботи судів, в тому числі в зоні бойових дій, де велике скупчення військових, він звернув увагу: «що навіть коли пішли перші справи, пов'язані з порушенням порядку несення служби, питання ухилення від служби взагалі не було, а коли з'явилася необхідність поповнення та заміни військових на фронті, то